

secreti à Christo, quem uirtute & natura deum credimus & scimus. Nec si arte & sublimitate astutiæ suæ aliâ creaturam fingat ad horam, sicut sinxerunt Iamnes & Mâbres palâm Pharaone, conueniens est, ut per hæc à deo creatore uero nos reuocet, quæ nõ ignoramus per Christum filium suum creaturam condidisse in æternum existetem. Quibusdam uidetur aliam creaturam dixisse de idolis, sed non est uerû, quia hanc debuit significare, quâ sub admiratione seductionis uideretur fingere Satanas. Nam quis seducatur fidelium ad hæc, à quibus recessit manifestato errore. Sed hæc meditatur ac iungit, per quæ etiã electos possit seducere. Nulla ergo sunt, quæ nos possint à charitate dei separare, quæ est in Christo Iesu. Deus enim charitatem suam in Christo nobis ostēdit, dum tradidit illum pro nobis.

INCAPVT IX.

V

eritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi reddente conscientia mea in spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, et cōtinu^o dolor cordi meo. Optabã em̄ ipse ego anathema esse à Christo pro fratribus meis cognatis secundum carnem, qui sunt Israëlita. Quoniam superius contra Iudeos loqui uidetur, qui ex lege iustificari se putāt, nūc ut uotum suum & affectum circa eos ostendat, teste conscientia sua in Christo Iesu, & in spiritu sancto dicit se loqui, ut non uelut inimico illorū fides haberi non possit. Ideo Christum & spiritum sanctum, quos nihil latet, testes dat, & quorum testimonium reprobari non potest, qui sic perhibent testimonium Apostolo, dum cōmendant eum uirtute signorum, quæ faciebant per illū. Quia em̄ tam magnum præsidium Christi, & præcipuam charitatem erga genus humanum ostendit, & dignatio eius gloriosa, & immortalia præmia repromissa: ac per hoc dolet genus suū, quod est secundū carnē, quia incredulitate
sua

sua hoc perenni & salutari beneficio se priuarunt. Ergo optabam, ait, non opto: quia scit fieri non posse, ut tam honestum membrum nullo præcedente uitio abscideretur à corpore Christiano, affectum tamen & dilectionem circa genus suum ostendit. ¶ **Quorum adoptio est filiorum.**) Iuste se dolere probat, quando prædicat laudem generis eorum, quia olim filij adoptati, affectum & gratiam dei patris irritum habuerunt. Adiecit adhuc, ut & alios dolere pro his faciat, dicens: ¶ **Et gloria, & legislatio, & testamēta, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen.**) Tanta præconia nobilitatis & dignitatis generis Iudæorum, & promissionum enumerat, ut omnibus pro his dolorem incuriat: quia non recipiendo saluatorem, prærogatiua patrum & promissionis meritum perdidit, peiores gentilibus facti, quos prius, quia sine deo erant, abominabatur. Propensius enim malum est dignitatem perdidisse, quam non habuisse. Interea de saluatore dicit: **Qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen.** Quando enim nulla paterni nominis fit mentio, & de Christo sermo est non potest differri ne deus dicatur. Frequenter enim scriptura propter unius dei professionem, si de deo patre loquitur, & deo adiungit filium, deum patrem uocat, & filium dominum. Si quis autem non putat de Christo dictum, qui est deus, det personam de qua dictum est. De patre enim deo hoc loco mentio facta non est. Sed quid mirum, si in hoc loco Christum deum super omnia aperta uoce loqueretur, de quo alia in epistola, hunc sensum tali sermone firmavit, dicens: **Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.** Hæc sunt omnia, super quæ deus Christus est. Neque enim, exceptis his, sunt aliqua, ut non super omnia deus Christus sit, nec potest genu flecti ab omni creatura, nisi deo. Denique Ioannes apostolus, inscius cum angelum ut deum uellet adorare, audit ab eo: **Ne feceris, quoniam conferuus tuus sum, deum, inquit adora.** **Nec dominus utique adorari**

Phil. 2

Apo. 19

rari se pateretur, nisi quia deus est. Si quo minus, usurpasse dicendus est, & peccasse, quod absit, cum ipse diabolus in crepans, dominum deum adorandum, & ipsi soli seruiendum, ostendat. Nihil ergo præiudicatur deo patri, cum adoratur Christus ut deus, quia & cum soli deo seruiendum dicatur, seruitur & Christo. Dicit enim alio loco: Qui in his seruit Christo, placet deo. Quid ergo superest, nisi ut pater deus, & filius deus, & nihilominus unus deus credatur uterque? Siue enim patrem quis adoret, siue filium, unum deum dicitur adorare: & seruire patri aut filio, uni deo seruitium exhibetur. Nulla igitur discretio est, quia qui adorat filium, adorat & patrem: & qui seruit patri, seruit filio. Et ut sine adulatione deitatis huius confessionem esse doceret, in conclusione posuit: Amē, hoc est, uerum est, ut Christum deum super omnia in ueritate ostenderet benedictum in secula.

Non autem excidit uerbum dei. Non excidit uerbum dei dicentis: In Isaac uocabitur tibi semen, id est, hoc euenit, inquit, quod dixit deus futurum ut non hi dicerentur semen esse Abrahæ, qui filij eius essent secundum carnem: sed isti, qui fidem acciperent, per quam natus est Isaac, reformatam tempore Christi: non iam speciale, sed generale, ut quod Abraham credidit de Isaac, isti crederent de deo & Christo, qui natus est dei filius ad salutem humani generis redimendam. Neque omnes qui sunt ex Israël, hi sunt Israëlitarum: neque quia semen sunt Abraham, omnes filij dei, sed in Isaac uocabitur tibi semine. Hoc est quod uult intelligi, non iam ideo dignos esse omnes, quia filij sunt Abrahæ, sed illos esse dignos, qui filij promissionis sunt: id est, quos præscit deus promissionem suam suscepturos, siue ex Iudæis, siue ex gentibus. Hi enim digni sunt dici Israëlitarum, id est, uidentes deum qui credunt. Nam de Isaac utique omnes hi filij sunt Abraham, quia omnis propago generis Iudæorum ex Abraham per Isaac est. Sed quia sicut dixi, hi sunt uere filij Abraham, qui promissionem sequuntur, quæ in Isaac facta est, ac per hoc reliqui filij non sunt dicendi Abraham, Abraham enim credens, Isaac ac cepit

Gen. 21

cepit propter fidem, quia credidit deo. In quo mysteriū futurę fidei designatum est, ut illi essent fratres Isaac, qui eandē fidem haberent, in qua Isaac natus est: quia Isaac in typo saluatoris natus est ex promissione, ut qui credit dederit Christum Iesum promissum esse Abraę, hic fit filius Abraę, frater uero Isaac. Dicitur est ergo Abraę, quia in semine tuo benedicentur omnes gentes: quod utiq; in Isaac factum non est, sed in eo, qui in Isaac promissus est Abraę, qui est Christus, in quo omnes gentes benedicuntur credentes. Ceteri ergo Iudęi filij sunt carnis, dum promissione priuantur: nec deputari possunt merito Abraę, qui fidem non sequitur, per quam dignus extitit Abraā.

Gen. 26

¶ **Id est, non qui filij carnis, hi sunt filij dei: sed qui filij promissionis, æstimantur in semine.)** Apertum est, quia non possunt dici filij dei. Hi enim ex concupiscentia carnis nati sunt, isti uero ex fide spiritaliter, secundū quod promissum est Abraę, ut hi æstimarentur semen esse qui crederent. ¶ **Promissionis enim uerbum hoc est, ad hoc tempus ueniam, & habebit Sara filium.)** Hoc in Genesi habetur, ut quod præfiguratū in Christo est, ut futurus Christus promitteretur filius Abraę, in quo promissionis uerbum impleretur, ut in Christo benediceretur omnes gentes terrę.

Gen. 18

Quando enim promissio facta est Abraę, & audiuit: **Quia in semine tuo benedicetur omnes gentes terrę, Christus utiq; illi, promissus est ex traduce Isaac, in quo hoc impletum uidemus. ¶ Non solum autem hæc, id est Sara, sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patrem nostrū.)** Non tantum ergo Saram in typo dicit generasse Isaac, sed & Rebeckā uxore Isaac. Sed alia causa est in Isaac, alia in Iacob & Esau, quia Isaac in figura saluatoris natus est, Iacob uero & Esau duos; populorū habent typū. i. credentiū & non credentiū, ut cū ex uno sint, diuersi sint tamē. In singulis enim & genus significatur, ut hi unius generis dicantur, qui in causa fidei unum sunt uel per fidem. Unus enim significatur in multis, non per traducem carnis, sed per communē causam: quia & ex Esau Iacob filij dicendi sunt, & Iacob Esau imputan-

di

di sunt filij. **N**ec enim quia Iacob laudatur, omnes ex eo
 nati filij eius merito dicendi sunt: aut quia **E**sau displicet,
 omnes ex eius origine reprobi sunt, cum uideamus
 & de Iacob traduce natos factos perfidos, & de **E**sau fideles
 & deo charos. ¶ Nam quia & de Iacob multi sunt
 perfidi, dubium non est. Omnes enim Iudæi non creden-
 tes, aut credentes ex eo habent originem. Et quia de **E**-
 sau sunt boni & fideles, probat Iob, qui est ex filijs **E**sau
 quintus ab **A**braam, hoc est, nepos **E**sau. ¶ Nam cum na-
 ti nondum fuissent, aut aliquid egissent bonum uel ma-
 lum, ut secundum electionem propositum dei maneret,
 non ex operibus, sed ex uocante dictum est: Quia maior
 seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, **E**sau au-
 tem odio habui.) Hoc in **M**alachia habetur. ¶ Præsci-
 entiam dei flagitat in his causis. quia non aliud potest
 euenire, quam nouit deus futurum. Sciendo enim quod
 unusquisq; illorum futurus esset, dixit: Hic erit dignus,
 qui erit minor: & qui maior, erit indignus. Vnum elegit
 præscientia, & alterum spreuit. Et in illo quem elegit,
 propositum dei manet: quia aliud non potest euenire
 quam scit & proposuit in illo, ut salute dignus sit. Et in
 illo quem spreuit, simili modo manet propositum quod
 proposuit de illo, quia indignus erit. Hoc quasi præsci-
 us, non personarum acceptor. Nam neminem damnat,
 antequam peccet: & nullum coronat, antequam uin-
 cat. Hoc pertinet ad causam Iudæorum, qui sibi præ-
 rogatiua defendunt, quod filij sint **A**bræ. **A**pосто-
 lus autem consolatur se, ut quia dixerat dolorem ha-
 bere se cordis continuum causa incredulitatis eorum,
 quorum adoptio erat filiorum, & legis constitutio, &
 ex quibus **C**H R I S T V S saluator, sicut & ipse ait, quia
 salus ex Iudæis est: tractata lege inuenit: quia non om-
 nes qui ex **I**sraël sunt, credituri sunt: neq; quia dicun-
 tur filij **A**bræ, omnes **A**bræ filios dicendos, sicut supra
 memorauimus. Minuit ergo dolorem suum, inueniens olim
 prædictum, quod non omnes essent credituri, ut hi soli do-
 leant, qui per inuidiam in incredulitate laborant. **P**ossunt
 tamen

tamen credere quod ex subiectis aperit. Incredulis tamē prædictis non ualde dolendum est, quia non sunt prædestinati ad uitam. Præscientia enim dei olim hos non saluandos decreuit. Quis enim plangat eum, qui olim mortuus habetur? Sed subintrantibus gentibus, quæ sine deo prius erant, & salutem quam illi perdidierunt, accipientibus, exuscitatur dolor: sed iterū quia ipsi sibi perditionis causa sunt, sopitur. Præsciis itaq; deus malæ illos uoluntatis futuros, non illos habuit in numero bonorum, quāuis dicat saluator illis septuagintaduobus discipulis, quos elegerat secunda classe, qui ab illo postea recesserunt: Nomina uestra scripta sunt in cælo. Sed hoc propter iusticiam, quia hoc est iustum, ut unicuiq; pro merito respondeatur. Quia enim boni erant, electi sibi merito ministerium, & erant scripta nomina illorū in cælo propter iusticiam, sicut dixi: secundum præscientiam uero in numero erant malorum. De iusticia enim deus iudicat, nō de præscientia. Vnde & Moyse dicit: Si quis peccauerit ante me, delebo eum de libro meo uitæ, ut secundum iusticiam iudicis tunc uideatur deleri cum peccat, iuxta præscientiam uero nunquam in libro uitæ fuisse. Hinc & apostolus Ioannes de huiusmodi ait: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Nō est personarum acceptio in præscientia dei. Præscientia enim est, qua diffinitū habet qualis uniuscuiusq; futura uoluntas erit, in qua mansurus est, per quam aut damnetur aut coronetur. Deniq; quos scit in bono mansuros, frequenter ante sunt mali: & quos malos scit permansuros, aliquotiens prius sunt boni. Vnde cessat querela, quia deus acceptor personarū non est. Nam & Saul, & Iudas Scarioth ante fuerunt bo-

Lucæ. 10.

Exo. 23.

1. Ioan. 2.

2. Reg. 9.

Acto. 1.

ni, dicente scriptura de Saul: Erat uir bonus, & non erat illo melior in filijs Israël. Et de Scarioth dicit Petrus apostolus: Qui sortitus est sortem ministerij huius in signis & prodigijs facendis. Quomodo igitur ministeriū salutare sortiretur, nisi esset bonus? In sorte enim dei iudicium fuit, dignum illū fuisse tempore illo, quo electus est.

est: sicut illi septuagintaduo, quos supra memorauit. Hinc est, unde & Iudas post mali totius admissum scelus penitencia motus, laqueo uitam finiuit. Non potest enim in aliquo omne bonum penitus obliterari, quippe cum natura non possit immutari, sed uoluntas: non in omnibus tamen causis, quia remanet in natura, quod testimonio sit creatori.

Mat. 27

Quid ergo dicemus, nunquid iniquitas apud deum Absit. Quia enim unum diligit & alterum odit, nunquid, ait, iniquus est? Non plane, sed iustus. Scit enim quid faciat, & nec retractandum est eius iudicium. Hoc in Malachia propheta habetur. Iacob dilexi, Esau uero odio habui. Hoc iam de iudicio dicit. Nam prius de prescientia ait: Maior seruiet minori. Sicut & de prescientia Pharaonem damnauit, sciens non correpturum: Apostolus uero Paulum persequentem elegit, prescius utique quod futurus esset bonus. Hunc ergo preuenit ante tempus, quia necessarius erat: & Pharaonem ante futurum iudicium damnauit, ut crederetur iudicaturus. **¶** Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus ero: & misericordiam prestabo, cui misericordiam prestitero. Ergo miserebor, inquit, eius cui misertus ero, hoc est, eius miserebor, cuius prescius eram quod misericordiam daturus essem, sciens conuersurum illum & permanurum apud me. **Et misericordiam prestabo ei, cui misericordiam prestitero: id est, ei misericordiam dabo, quem prescienti post errorem recto corde reuersurum ad me: hoc est, dare illi cui dandum non est, neque non dare illi cui dandum est, ut eum uocet quem sciat obaudire, illum autem non uocet quem sciat minime obaudire. Vocare est autem conpungere ad recipiendam fidem. **¶** Igitur non uolentis neque currentis, sed miserentis est dei. **¶** Recte dicit, quia non in uoluntate petentis, sed in dantis arbitrio debet esse quod poscitur. An enim dandum sit, dantis debet iudicio pensari. Nam Saul peccans, cum petisset ueniam, non accepit: At contra Dauid peccans, & ignosci sibi ueniam posulans, consecutus est.**

Malach. 1

Gen. 25

EXO. 33

H & non

& non dantis iudicium sequendum est, quia non iniuste iudicat, qui omnes saluos uult, manente iusticia. Inspector enim cordis scit petentem, an hac mente poscat, ut mereatur accipere. Et quàmuis periculosum sit iudiciũ dei discernere, tamen propter diffidentes, ut mens eorũ medelam consequi possit, ne putet iudicium dei iniustũ, dicentes: Vnum uocat & alterum negligit, sic arbitran- tes excusari posse damnandos, rebus istud potius probe- mus quàm uerbis. Vbi enim rerũ gestarũ exempla sunt, nemo audet queri, nec aliquam excusationem obtende- re. Duo fuerunt, Dauid & Saul. . Requiramus historias qualis unusquisq; eorum reperitur post iudicium dei, ut si Saul bene seegisse, postquam misericordiam non ac- cepit, probetur, iniustum, quod absit, dei iudicium arbi- tremur: Aut si Dauid accepta misericordia, deum contẽ- pisse inueniatur, an in eo manserit, in quo misericordiã consecutus est, & utatur dispendio. Vterq; necessitatem passus est regni. Et quanta fuit necessitas Dauid, ut si- lius eius uellet eum regno priuare. In qua necessitate flens, nudo pede iter faciebat, ut fugeret rex, & dux po- puli dei intantum humiliatus, ut & in faciem sibi seruo suo maledicenti non responderet, ut per patientiam de- um sibi propitium faceret, per quem regnum sibi credi- dit reseruari. Saul autem nec in tali necessitate inuen- tus, quia maius malum est intestinum bellum quàm ex- ternum, insuper ferens, quia semel & iterum non sit au- ditus cum esset indignus: nec in prece perstitit, ut meri- tum sibi faceret quod esset dignus, sed impatiens, & de dei iudicio indignatus, ab idolis quæ prius uelut nulli- us momenti damnauerat, auxilium requisit. Ecce ius- tum esse iudicium præscientiæ dei, etiam nolentibus ma- nifestũ est. ¶ Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipso te seruauì, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut nuncietur nomen meum in uniuersa terra.) Alij codices sic habent: ¶ Ad hoc te suscitauì, ut ostendam in te uirtu- tem meam.) Siue seruauì, siue suscitauì, unus est sensus. Hoc enim dicit, quia cum Pharaon, quod nomẽ regũ erat

Exo. 3

lapud

apud Aegyptios, sicut & apud Romanos reges Augusti appellatur. Hic ergo Pharaon, cum tantis malis esset reus, ut uiuere non deberet, nunquam futurus bonus, ne se aut merito uiuere, aut deum quem sepe fallendum censebat, ad uindictam dandam impotentem putaret, audit a deo: Ad hoc te seruaui, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut nuncietur nomen meum in uniuersa terra, ut in hoc caetera gentes addiscerent non esse alium deum praeter hunc, qui Iudaeorum erat, et factus est Christianorum: quauis & illi Christiani fuerint, & nos nunc sumus Iudaei propter Iudam, ex quo Christus est secundum carnem: quia Iudaei ueteres sperando futurum Christum redemptorem, Christiani erant. Nam Raab meretrix dicit exploratoribus missis a Iesu Naue, qui prius Auxes dicebatur: Audite sunt hic uirtutes & plagae, quae factae sunt in Aegypto a deo uestro, & conterriti sunt nimis, timent enim a facie uestra. Ad hoc enim seruatus est Pharaon, ut multa signa & plagae ostenderentur in illum, quasi iam mortuum. Suscitus autem dicitur est, quia cum apud deum mortuus esset modicum tempus accepit ut uiuere uideretur: ut esset, in cuius poenam & uaria tormentorum genera usque ad mortem, omnes qui sine deo erant, metu territi, hunc solum deum esse cum admiratione maxima faterentur, a quo he uindictae sunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, uel mortis sententiam consecutis, requirebant quomodo prodesse uiuis, quae in homine latebant, apertis his cognoscerent causas egritudinis, ut poena morientis proficiat ad salutem uiuentis.

Igitur cui uult miseretur, & quem uult indurat. Dicitur itaque mihi. Ex persona contradicentis loquitur, qui quasi putet deum neglecta iusticia alicui gratiosum, ut unum e duobus paribus accipiat, alterum respiciat: hoc est, unum compungat ut credat, alterum induret ne credat. Cui quidem ex autoritate respondit, seruata tamen iusticia ex supra memorata praescientia dei, dicens: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit? Primum dicit, quia resisti ei non potest. Est enim potens.

H a r i s s i

Iosue. 2

tissimus ultra omnes. Deinde quia deus omnium est, & parens, & ideo nulli male uult. Quæ fecit enim incolumia uult manere. Nec enim competit ei ut iniustus sit, cuius beneuolentia tanta apparet, ut non solum faceret esse quæ non non erant, uerum ea ipsa uita æterna donaret & gloria, ut opus eius altitudinis maiestatis eius simile haberet.

Qui ergo tam prouidus & bonus est, ambigi non debet, quia iustus est. ¶ *O homo tu quis es, qui respondeas deo?*)

Magna est, inquit, indignitas & præsumptio, hominem respondere deo in aduersis, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilem incorrupto, mortalem immortalis, seruum nequæ domino, creaturam conditori. ¶ *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic?*) Hoc de *Esaia* propheta est, quod hic quasi proprium ponit, quo ostendit contra autorem opus eius queri non posse. In potestate enim autoris est, qualem uelit condere creaturam. ¶ *An non habet potestatem figulus lutum ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero ad contumeliam?*) Manifestum est, uasa aliqua fieri ad honorem, quæ ad usus honestos sint necessaria: alia uero ad contumeliã, quæ instrumenta sint cultinarum, unius tamen esse substantiæ, sed differre uoluntate opificis in honore. Ita & deus, cum omnes ex una atque eadem massa simus in substantia, & cuncti peccatores, alij miseretur & alterum despicit non sine iusticia. In figulo enim sola uoluntas est, in deo autem uoluntas cum iusticia: scit enim cuius debeat misereri, sicut supra memorauimus.

Quod si uolens deus ostendere iram, & manifestare potentiam suam, in multa sustinuit patientia, in uasis iræ præparatis in interitum.)

Ipse senius est, quia uoluntate & longanimitate dei, quæ est patientia, præparantur infideles ad pœnam. Diu enim expectati, conuerti noluerunt. A deo ergo expectati sunt, ut inexcusabiles perirent. Sciuit enim deus hos non credituros. ¶ *Et ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasis misericordiæ, quæ præparauit ad gloriam.*) Patientia & lon-

longanimitas dei ipsa est, quæ sicut malos præparat ad interitum, ita & bonos præparat ad coronam. Boni enim sunt, in quibus spes fidei est. Omnes enim sustinet, sciens exitum singulorum: ac per hoc patientia est, quæ illos, qui ex malis corriguntur, aut in bono pseuerantes sunt, præparat ad gloriam dei. Diuitiæ autem gloriæ sunt, dignitas multiplex præparata credentibus. Eos autem qui ex bonis fiunt mali, & in cæpto malo perdurant, præparat ad perditionem. Hoc est autem manifestare potentiam suam in multa patientia, quia cum putatur non uindicaturus, quia diu dissimulat, cum cæperit uindicare, apparebit eius potentia: quia cum possit statim uindicare, diu sustinuit, ut perfidi queri non possint damnati.

Præparare est autem unumquemque præscire quid futurum est. Quos & uocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. Hos ergo quos uocauit, præparauit ad gloriam, siue eos qui prope erant, siue illos qui longe, sciens permansuros in fide. Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam.

Erit enim in loco ubi uocabuntur non plebs mea, ibi uocabuntur filij dei uiui. Apertum est istud de gentibus esse prædictum, quæ prius non erant plebs dei: postea autem ad opprobrium Iudæorum, misericordiam accipientes, uocatae sunt plebs dei: & qui dilecti ante non erant, abdicatis Iudæis adoptati in filios & dilecti sunt, ut in loco ubi non uocabantur plebs dei, ibi uocarentur filij dei uiui. Prius enim nusquam uocabantur filij dei, nisi in Iudæa: hoc est Hierosolymis, ubi domus dei erat, sicut dicit in psal. sexagesimo quinto: Notus in Iudæa deus. Postea autem in propheta Zacharia: Ponam, inquit, Hierusalem in omnibus gentibus, quæ ubique futuri erant filij dei, & domus dei in omnibus locis, quæ est Ecclesia. Hinc dominus ait Iudæis, Quia tolletur a uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructum eius.

Zacha. 19

Mat. 21

Esaïas autem clamat pro Israël. Hoc dicit, quia Esaïas clamat pro his qui credunt in Christum. Hi enim uere sunt Israëlita, sicut dicit dominus ad Nathanaël: Ecce uere Israëlita, in quo dolus non est.

Ioan. 1

H 3 ¶ Si

¶ Si fuerit numerus flosorum Israël tanq̄ arena maris, reliquæ saluæ fient. Recedentibus Iudeis à merito & promissione patrum, dū illa non recipiunt, hi reliquæ sunt, qui credendo in fide promissionis patribus factæ, sunt fideles effecti. A lege enim recedunt, qui in eum quem lex solum ad salutem sufficere promisit, nō credunt. Igitur apostatæ habeantur necesse est, qui dum Christum nō recipiunt, rei sunt uiolatæ legis. De maxima itaq̄ multitudine solos credētes dicit saluari, quos præscit deus. ¶ Verbum enim cōsummans & breuians in æquitate, quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram.) Saluari hos promittit, quos reliquos dicit per uerbum, quod iuste definiens, breuiauit dominus super terram. Conuenit enim, ut in solo nomine domini cōditoris consequatur salutem creatura, hoc est, per fidem: quia sublatis omnibus neomenijs, & sabbato, & circuncisione, & lege escarum, & oblationibus pecorum, sola fides posita est ad salutē, quæ abbreviata ex lege est: quia quod in fide est, in lege habetur quasi principale legis, dicēte saluatore:

Ioan. 5

De me enim scripsit Moyses. Abbreviata ergo lege reliqui Iudæorum saluantur. Cæteri uero saluari non possunt, quia per definitionem dei spernūtur, per quam genus humanum saluandum decreuit. ¶ Et sicut prædixit Esaias: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuisset, & sicut Gomorra similes fuisset.) Hoc semen, quod de omnibus solum relictum & reseruatum est ad reformationem generis humani, Christus est & doctrina eius. Sicut & ipse dicit: Semen est uerbum dei. Hoc ergo nobis olim promissum, sublatis quæ oneri erant legis, reliquit ad redemptionem, ut data remissione peccatorum, non periremus à lege, sicut perijt Sodoma. Saluatorem ergo relictū nobis dicit ad suffragium uitæ, quam lex præuidere nō potuit, quem ab initio deus nasci decreuit: qui propterea quod sol⁹ sine peccato inueniretur, de iusto humani generis hoste, omnium peccata deleteret. Hoc & in Apocalypsi Ioannis habetur.

Luc. 2

¶ Quia nemo, ait, dignus inuētus est, siue in celo siue in ter

Apo. 5

ra,

ra, qui aperiret librū & signacula eius, nisi saluator qui uicit mortem. Hoc ergo est semē quod olim promissum referuauit deus, ut tunc fructificaret, quādo omnium tū Iudæorum quā̄ gentilium peccata repleta erant. Fructus autem eius est, indulgentia peccatorum. Nisi enim Christus fuisset referuatus, quē idcirco semen dicit, quia per ipsum reparatum est genus humanū, interisset progenies Abrahæ, eo quod peccatis obruti erāt, & lex eis prodesse nō potuit. Idcirco hunc sequendum docet, qui præsidium contulit uitæ.

Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur iusticiam, comprehenderunt iusticiam, iusticiam autem quæ ex fide est. Quoniam iusticia est in lege, quæ credita mundo est, quæ prohibet peccare: idcirco gentes non hanc iusticiam dicit comprehendisse, quæ natura magistra dinoscitur, sed eam iusticiam quæ ex fide est Christi. Deo enim hæc uera iusticia est & permanens, si ipse agnoscat. Quid enim est tam iustū, quā cognoscere deum patrem, ex quo sunt omnia: & Christum filium eius, per quē sunt omnia? Prima ergo hæc iusticia est agnoscere creatorē, deinde custodire quæ præcepit. Gentes ergo quæ prius non requirebant iusticiam, id est, legem, quæ creatori testimoniū perhibebat, uenientes inuenerunt iusticiam superabundantem plus quā scribarum & pharisæorum. Qui enim tūc, quod minus est, non sectabantur, cōprehenderūt postea quod maius est: Iudei autē in lege positi, quæ proficere magis debuerant, deteriorauerunt. ¶ Nā Israel sectando legē iusticiæ, in legē iusticiæ non puenit. Perfectio legis fides est, quā gentes apprehendētes, totā legē implere uidentur. Iudei autē dum per inuidiā saluatori non credunt, iusticiam quæ in lege mandata est uendicantes, id est sabbatum, circuncisionem, & cetera, in legem non peruenerunt, hoc est, legem non perfecerunt: & qui nō perficiunt legē, rei sunt iuxta legem. Hic enim implet legē, qui à lege Moysi peruenit ad fidem Christi. ¶ Quare? Quia nō ex fide, sed quasi ex operibus. Spernentes enim fidem, quæ, sicut dixi,

H 4 per-

perfectio legis est, ex operibus legis iustificari se dicebāt id est, per sabbatum, neomenias, circumcisionem. &c. immemores scripturę dicentis: **Quia iustus ex fide uiuit. Iu-** ficia autem legis idcirco dicitur, quia iusto iudicio dei hæc **Iudæis** data sunt propter duriciam cordis illorum, ut si mustelam fortè quis mortuam calcasset, aut tetigisset aliqua morticina: aut si forex in uas ruisset, immundum diceretur, quod magna cum sollicitudine obseruantes, ex quacunq; causa incurrebant, ut immundi essent.

Si autem sanguis mustele pauimentum maculasset, non leui cura expiandum erat, & ut à cibis melioribus abstineretur. **Sabbatum** uero & circumcisio propriam habuerunt iusticiam tēpore suo, quia in figura data sunt. **Hoc** dominus per **Ezechiel** prophetam ostendit, inter cetera dicens: Propterea dedi illis præcepta non bona, quia erant irreuerentes & infideles. **In** aduentu autē **Christi**, qui salutare donum erat daturus, per **Hieremiam** prædicat dicens: **Dabo** illis testamentum nouum, nõ quale dedi patribus illorum. **Hoc** testamentum legem uocat, in quam non perucenerunt, sicut supra memorauimus. **Nam** cū gentibus quę crediderant, hanc sarcinam obseruationis

Eze. 20

Hier. 31

Acto. 15

Iudæi credentes uellent imponere, tunc apostolus **Petrus** ait: **Quid** imponentis iugum supra ceruicem fratrum, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuerunt? **A** tempore enim **Christi** indulgentia data est promissa in lege. **Ait** enim **Esaias** propheta: **Veniet** ex **Syon** qui eripiat & auertat impietatem ab **Iacob**, & hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum, hoc est nouū

Esa. 28

testamentum promissum à deo in **Christo**. **Offenderūt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Syon lapidem offensionis & petram scandali: & q crediderit in illum non confundetur.**) **Hoc** in **Esaias** habetur. Multorum relatione compertum est, in petra uel lapide **Christum** esse significatum. **Daniel** enim propheta lapidem hunc dicit, qui abscisus à monte sine manibus percussit & comminuit omnia regna, & repleuit omnē terram, quod euidenter de **Christo** dictum est. **Et in le-**

Daniel. 2